

ÍRÓ ÉS KÖZÖNSÉGE A MAI ALGÉRIÁBAN¹

LIPPERT, Anne

1977-ben, tizenöt évvel a felszabadulás után, az algériai irodalmi élet továbbra is virágzik, de ez az irodalom merőben különbözik az 50–60-as évek termésétől, amelyet Mouloud Feraeun Mohammed Dib, Mouloud Mammeri, Malek Haddad, Kateb Yacine, Assia Djebar, majd utóbb Rachid Boudjedra és mások neve fémjelzett. Az említett írók többsége a gyarmatosított ország népének azt a nyomorát regisztrálta műveiben, amely végül is az 1954-től 1962-ig tartó felszabadító harcokhoz vezetett. A gyarmatosítás hatását írják le, és a forradalomért szólnak.² A fentnevezett írók közül sok ma is él, és továbbra is jelentős műveket alkot, hasonló vagy még magasabb művészi színvonalon, mint ami első könyveiket jellemezte. Amellett, hogy ezek az írók munkáikkal befolyásolták művelt honfitársaik gondolkozását (Dib „La grande maison”-ja Algéria-szerte ismert, s akik nem olvasták, láthatták filmen), fontosabb az az irodalmi hatás, amelyet ma a tévéjátékok, filmek, színdarabok, folytatásos regények és az állami kiadó, a SNED publikációinak szerzői gyakorolnak Algéria népére. A 70-es évek új, Algériában élő írónemzedéke még mindig a forradalommal foglalkozik ugyan, de érdeklődése fókuszába egyre inkább a függetlenség kivívása utáni problémák kerültek: a nemzetté válás, a nemzeti öntudat fejlődése, egyéni és csoportkonfliktusok a megváltozott társadalomban, a régi és új értékek átalakulása, fejlődése. Vagyis az algériaiakat közvetlenül érintő ügyekről, gondokról szólnak.

Az országban végbement változások – a távoli vidékeket összekapcsoló úthálózat kiépítése, a villanyvilágítás bevezetése az apró falvakba, szocialista települések életrehívása, a földművelés és az állattenyésztés magasabb szintre emelése érdekében, a fő iparágak fejlesztése – természetesen nemcsak a nép életét és szokásait változtatták meg, hanem az alkotás módszereit is. A nemzet életének alakulását híven követte a gondolati modellek változása. A népesség egy részének ez mindenesetre egyfajta hitet adott, hitet az algériai szocializmus fejlődésében, amely az iszlámban gyökeredzik és megjelenési formájában arab. Lehet azon vitázni, mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás, de úgy tűnik, az uralkodó politikai irányvonal a tömegkommunikációs eszközo-

---

¹ A tanulmány eredetije: *The Writer and His Audience: Algeria Today*, in: R. K. Priebe, T. A. Hale szerk. *Artist and Audience: African Literature as a Shared Experience*, Washington D. C., 1979, Three Continents Press, 159–168.

² ???

kön keresztül hat a nemzeti öntudatra és lelkiismeretre. A tömegkommunikáció tehát egyrészt tükrözi az algériai valóságot, másrészt megkísérli formálni azt.

Egészen a legutóbbi időkig az írók idősebb generációjának meglehetősen szűk közönsége volt Algériában. Mára megváltozott a helyzet azáltal, hogy Kateb Yacine „Nedjma”-jának részletei középiskolai tananyagká váltak, és Dib, Feraoun, Kateb, Mammeri, valamint Dejbar „mindennapi kenyér” lett az algériai egyetemek francia szakán. Ezeknek az íróknak a művei (igazság szerint Boudjedra és Dib írásai mind a mai napig) francia kiadóknál, franciául, francia olvasóközönségre számítva jelentek meg. Mindazonáltal a franciák 130 éves gyarmati uralma nem tette Algériát frankofon országgá. Igaz, hogy a művelt elit, közülük is a 24–25 évesek elsősorban „francianyelvűek”, de az idősebb generáció kétnyelvű (francia–arab) oktatásban részesült, a legfiatalabbak pedig elsősorban arabot tanulnak, amelyhez csak később csatlakozik második nyelvként a francia. Az irodalmi témájú tömegkommunikációs, főleg televíziót igénybe vevő programok nyelve kezdettől fogva az arab, de a népesség nagy hányada mind a mai napig nem tud rendszeresen olvasni sem arabul, sem franciául, és, miután az algériai nyelv tulajdonképpen az arab egyik dialektusa, az emberek többsége nem érti meg a klasszikus arabot.

Három nyelvet: az algériai arabot, a klasszikus arabot és a franciát használják az irodalmi életben. Ezen belül az algériai arabot a legtöbb sikerrel a népszínházakban, a filmekben, a tévéjátékokban alkalmazzák. Az utóbbi néhány évben Kateb Yacine a Munkaügyi Minisztérium segítségével két színdarabot is rendezett „Mohamed Prends Ta Valise” és „La Guerre de Deux Mille Ans” címmel. Mindkettő az algériai arabot használja, előadói pedig munkások. Ez a széles közönségre számító megoldás, mely afféle „utcaszínház”, a politikai emigráció problémáit, a hazai, földosztás–földhözjuttatás szocialista megoldásait. Közvetlen formában, vagyis anyanyelvén szól a közönséghez, olyan jellemeket és humorarzenált vonultat föl, amelyet mindenki megért, s olyan problémákat feszeget, amelyeket mindenki a bőrén érez, amelyek időszerűek. Maga Kateb, aki ugyan a függetlenség kivívását megelőző és közvetlenül a függetlenség bekövetkezése utáni korszak írónemzedékének jeles alakja, bizonyos korlátokat fogalmazott meg újabb munkáiban: 1) az algériai arab egyfajta „közvetítő közeg”, amely biztosítja az algériai közönség elérését (ugyanakkor ez a nyelvi választás kihatással van alkotásainak színvonalára, mivel az algériai arab szókincs korlátozott); 2) művészetének elsődleges célja az új nemzet fejlődésében való részvétel.

Az algériai színházi termésnek nem Kateb az egyetlen reprezentánsa. Ould Abdelrahmane Kaki, aki vagy tizenöt darabot írt és állított színpadra, algériai kritikusok szerint a legkiválóbb a jelenkori írók között. Azoknak az új művészeknek az egyike, akik a regionális színházaknak (Algir, Oran, Annaba, Mostaganem, Sidi-Bel-Abbés) szánják

kézirataikat. E színházakon kívül, amelyek rendszeres állami támogatásban részesülnek, több, mint 100 amatőr színiegyüttes működik szerte az országban, amelynek területe négyszerese Franciaországnak, nagy részét sivatag borítja, és 14 millió lakost számlál.

1966 óta Mostaganem a házigazdája az amatőr színházak fesztiváljának. Abdelkader Djemai algériai színházi kritikus a mostaganemi fesztiválról és a fellépő együttesekről írva megjegyezte, hogy ezek az amatőr színjátszók 1972-től járják a vidéket, népművelő önkéntes missziót³ töltve be a fellahok között. Cikkében rámutatott, hogy ha valami el is vész az előadás, a játék kidolgozott gördülékenységből, sokkal nagyobb a nyereség, amit a szélesebb közönségréteg meghódítása jelent. A drámaírók és színjátszók témáit a politikai valóság szolgáltatja: a bürokrácia, a korrupció, a kivételezés, az ifjúkori féktelenkedések, a kötelességmulasztás, a kiábrándultság, a közöny. Arra törekszenek, hogy úgy ábrázolják a mai szituációkat, úgy neveljenek, úgy formálják-javítsák a gondolkodást, hogy közben szórakoztassanak is. Politikai lelkiismeret és önbizalom nyilvánul meg ezekben a művekben, amelyek egyben információforrások is: témáik a vidéki szegénység szükségletei, az agrárforradalom végigviteléért folytatott harc, a nemzeti identitástudat. E színházi előadásokat semmiképp sem intézhetjük el azzal a kézlegyintéssel: „ugyan, didaktika”. Valóban didaktikusak abban az értelemben, hogy nézőik lelkiismeretének formálását tűzték ki célul, ám ezt művészi módon, jó kézzel, s nem utolsósorban erőteljes népi humorral teszik. Színházszerűen.

Ahogy az új politikai jelenségek napirendre kerülnek, rögvest megjelennek az algériai népi színház „pódiumán” is. A marokkói és mauritániai betolakodókkal szemben harcoló nyugatszahari törzsek algériai támogatása burkoltan megjelent a tavaly bemutatott „Al Khotba Dial Sidna” című színdarabban, amely közvetlenül II. Hasszán marokkói uralkodó kormányát támadta. A kampány, amely az új alkotmány jóváhagyatása érdekében indult (a régít Bumédien hatalomátvételekor felfüggesztették), és amelyben helyet kaptak: a nők jogai, a Koránon alapuló iszlám befolyásának kiterjesztése az egész országra, a nemzeti nyelv kérdése, az iszlám szocialista állam koncepciója – mindez nemcsak az alkotmány feletti szavazást megelőző hónapban folyó napi tévé-eszmecserék kapcsán kavart vitát a közvéleményben, hanem az amatőr színjátszók dramatizált előadásai révén is. Az államosított iparban jelentkező korrupciót és a kormányzati bürokrácia különféle szintjeit jelölték meg, mint a szocialista állam felvirágzása ellenében ható algériai „burzsoá ellenőröket”.

Sok algériai természetesen még ma is jobban kedveli a hagyományos értelemben vett színpadi látványosságot, mint a komoly színházat, tehát azt a műfajt, amely az ország különböző területeiről szárma-

---

³ ???

zó dalok, táncok színes, folklorisztikus bemutatásán alapul. Bárki észreveheti bizonyos száműzenei együttes tévé által szerzett népszerűségét: Algéria bármely részén járjunk, nincs olyan város vagy település, amelyben legalább egy helyi zenei együttes ne működne. Ha a szórákoztatás e válfaja közvetlenül kevésbé politikus is, de az az alapelv vezérli, hogy megtanítsa az algériai nézőt a kultúra teljességének megbecsülésére, és a nemzeti öntudat kialakításával segítse az új és egységes Algéria kialakulását.

A kulturális közvetítőeszközök közül a film az, amely ugyanolyan közvetlenül éri el az algériai közönséget, és szegődik az új eszmék propagálójává, mint a népszerű utcaszínház. Algériában mind a tévé, mind a mozifilmek (az utóbbiak leggyakrabban szabadtéri vetítésben, a déli területek fehérre meszelt házfalainak „vásznán” láthatók) fontosak és népszerűek.

Az elsősorban algériai terjesztésre szánt filmek esetében a nyelvi közvetítő eszköz az algériai arab, bár külföldi terjesztés céljából francia nyelvű kópia is készül. Mohamed Lakhdar Hamina filmjének, a „Chroniques des Années de Braise”-nek, amely 1975-ben Cannes-ban díjat nyert, algériai arab és francianyelvű verziója is van. témájában az 1954-ben kirobbant s végül győzelmet hozó forradalomhoz kapcsolódva azokat az 1939 és 1954 között végbement eseményeket taglalja, amelyek a függetlenségi harc vállalásához vezettek. Számos algériai kritikus úgy véli, filmjét Hamina részben azért alkotta meg, hogy demonstrálja Cannes-ban egy harmadik világbeli ország filmkészítő képességét. De e mű felfogható olyan történelem-leckének is, amelyet alkotói az algériai nép számára szántak emlékeztetőül – hogy ne feledjék azt a hosszú harcot, amelynek árán megszületett a mai értelemben vett algériai nemzet.

A film gyártási költségei kimerítették az állami filmgyártó cég, az ONCIC anyagi forrásait, de azóta is készülnek, illetve a tervekben szerepelnek további filmek, s ezek mindegyikének az algériai népesség a megcélzott közönsége.

A Sid Ali Mazif által rendezett „Les Nomades” egy állattenyésztő szocialista falu megalapításának témájával foglalkozik. Ilyenformán igyekszik kiszabadítani a nomád pásztorokat néhány gazdag ember elnyomó uralma alól. A film 1976-ban készült el algériai arab nyelven, sajátos eszközeivel támogatva a kormányzat nomád-letelepítési terveit. Az együttes a közös erőfeszítés szükségessége mellett érvel. Bemutatja a diák-önkéntesek tevékenységét. Szembesíti a nagyon gazdag földesurak és nyájgazdák könnyű életét a nomád pásztorok szegénységével és nehéz munkájával. szintén nagy közönségsikert aratott az 1976-ban készült „Le Vent du Sud”, amely Abdelhamid Benhedouga arab nyelven írt és megjelent regényéből készült, amelyet később lefordítottak franciára, és megjelent a SNED kiadásában. A film egy algériai lány sorsával foglalkozik, aki megkezdte és folytatni akarja egyetemi tanul-

mányait, de szembekerül egy kedve ellen való, „szülők által elrendezett” házasság tervével (és a jövődéli vőlegénnyel).

Ugyancsak 1976-ban került a közönség elé az Echebka (*Les Pecheurs*), amelyet Cherchell környékén forgattak, továbbá algériai-egyiptomi koprodukcióban készült az Egyiptomban játszódó „*Le Retour d'Enfant Prodigue*” című musical. Az előbbi egy algériai halász álmodozásairól szól, aki megpillant egy európaiasodott algériai lányt, és képzelődni kezd az Algirban megvalósítandó gondtalan életről: saját autóval, egy olyan lánnyal, amelyet meglátott, luxussal, kényelemmel... Elhagyja feleségét és három gyermekét, három évre Algirba megy, álmait követve. Sosem kapja meg az „álombeli nőt”, s nemcsak hogy munkát nem talál, de pusztán életben maradása is csak hajszálon múlik. Csatlakozik egy szövetkezethez, s végül egy gyári sztrájk alkalmával veszünk búcsút tőle.

Számos egyéb film utómunkálatai folynak: a „*Rayha Ouine*” egy halászszövetkezetéről szól, és az év végére készül el. A Mustapha Toumi forgatókönyvén alapuló, Ghaouti Bendedouche rendezte film a halászok életét mutatja be, azokat az akciókat, amelyek során ők és feleségeik harcra szállnak a felvásárló ügynökök monopóliuma ellen. A „*Les Deracinés*”, amelyet Lamine Merbah rendezett, a Djilali Sari tanulmányából készült forgatókönyv alapján került kivitelezésre. Ez a film is a nép nincstelenségét, kizsákmányolását, birtokfosztottságát mutatja be. Témáját az *El Moudjahid Cultural* című, franciául megjelenő algériai hetilap közölte 1976. június 25-én, tucatnyi más forgatókönyvvel együtt.

A közönség természetesen még az ilyen „politikailag komoly” országban is igényli a humort, akár történelemtől, akár önismerettől legyen szó. Ezzel magyarázható a „*Les Vacances de l'Inspecteur Tahar*” rendkívüli népszerűsége. E mű eredetileg tévéprodukció volt, s a mozivetítés első heteiben valóságos közelharc tört ki a jegyekért. A film kifigurázza az ütődött Tahar felügyelőt (főhősét talán a *Rózsaszín Párduc*-filmek Peter Sellers által alakított Clousseau felügyelőjéről mintázták), a külföldi turisták jellegzetes típusait, a bürokratákat és az észak-afrikai élet egyéb sajátosságait. A második Tahar-film, amelynek fő témája az agrárforradalom, ez év végén kerül a mozikba.

A tömegkommunikációs termékek (így a film, valamint a tévéjáték) és a népszerű színház jut el a legszélesebb algériai rétegekhez. Az irodalom kevésbé jelentős műfaja: a regény és a novella, a karcolat és a beszámoló. Ezek többnyire a népszerű újságok kulturális rovatában és a helyi kiadású hetilapokban olvashatók. A kormányzat minden évben pályázatot ír ki valós és képzeletbeli eseményeken alapuló (fiction és non-fiction) irodalmi alkotásokra mind francia, mind arab nyelven, amelyek azután, teljes terjedelmükben vagy folytatásokban, a hetilapok és az újságok hasábjain látnak napvilágot.

E művek közül sokkal találkozunk a SNED kiadási terveiben. (A SNED klasszikus arab és francia nyelvű kéziratokat ad ki. A libanoni

háború óta a klasszikus arab művek kiadása csökkent, ugyanis korábban nagyjából a libanoni nyomdák látták el ezt a feladatot.) Az utóbbi időben azoknak a szerzőknek a műveivel is gyakrabban találkozunk, akik rendszeresen a széles tömegekhez eljutó sajtóban publikálnak. A SNED-könyvek általában olcsóbb – 8 dinár, azaz 2 \$ egy terjedelmes paperback regény –, olyan áron kaphatók tehát, amely a potenciális olvasóközönség anyagi lehetőségeit messzemenően figyelembe veszi.

A novellák és regények legfőbb témaanyaga a mai algériai valóság. Said Belanteur meglehetősen egyenetlen színvonalú novelláskötete, a „Les Chevaux de Diar El Mahcoul” képzeletbeli beszámolót közöl arról, mi is fog történni akkor, ha forgalomba kerülnek az új arab név- és számtáblák. A rendőrök nem tudják majd ezeket elolvasni, s így senkit sem írhatnak fel tilos parkolásért. Az iskolás gyerekek pedig elkísérik apjukat a munkába, hogy kiírják az aktuális idézeteket. Belanteur ki-figurálja azt a valós problémát, amit a klasszikus arab hivatalos nyelvvé tétele jelent. De humora inkább ironikus, mintsem maró. E szórakoztató történetből senki sem olvashatja ki a francia hivatalos nyelv visszakívánását. Belanteur novelláinak többsége az élet nagyon egyszerű jelenségeivel foglalkozik: egy szoborcsoport elszállítása a lakónegyedből, a mohamedán remeték praktikáinak a problémája, hazavágyódás a szülőfaluba, amikor az ember a halál közeledtét érzi stb. Belanteur gyakran ír a francia nyelvű *Algérie Actualités* című hetilapba is.

Assia Djebar, a kevés algériai írók egyike, az El Moudjahid Culturel számára dolgozik az utóbbi években. Bár a SNED már megjelentette Walid Garn-nal közösen írt színművét, a „Rouge L’Aube”-ot két további új regénye még kiadásra vár. Djebar most fejezte be a „Nouba: Des Femmes du Mont Chenoua” felvételeit az RTA-nál, az állami televíziós társaságnál. Egy hónapot töltött a Chenoua-hegységben, filmre vette, milyen szerepet játszanak az asszonyok a szájhagyomány továbbörökítésében és terjesztésében. Mind népszerű írásműveiben, mind televíziós munkáiban többnyire az asszonyok problémáival foglalkozik. Algériában jelenleg az a tendencia, hogy olyan személyes és egyúttal társadalmi problémákkal foglalkozó műveket adnak ki, amilyenek a tanult nők szereplési konfliktusait vagy az egyetemi tanulmányok folytatására törekvő nők nehézségeit mutatják be.

Az algériaiakat foglalkoztató egyéb időszerű problémák között találhatjuk a víz-jog körüli konfliktusokat, a víznélküliséget, a vízhiányt. A vízkutatás, a szőlőről gabonatermesztésre átváltás, a termelősövetkezeti munka gondjai szolgálnak alapul Mouloud Achour „Les Dernieres Vendanges” című kötetéhez. A novellagyűjteményben szó esik a házasságról – természetesen férfi-szemszögből. Figuráit az író azokról az algériaiakról mintázta, akik számára a szabadság a munka nélküli jólétet, a francia gyarmatosítók luxusát jelenti. Egyik hatásos alakja egy kiábrándult, öregedő selyemfiú.

Helyi féltékenykedések, intrikák képezik Achour másik novelláskötetének – a „Le Survivant”-nak – a gerincét. E novellafüzér konfliktusának gyökere az a manipuláció, amellyel a vallást, a vallásos hitet meglovagolják az ártatlan személyiséggel szemben. Amart, a címadó novella főhősét is így rágalmozza meg a helyi kaid (falufőnök), és kergeti a halálba. Csak véletlenségből (mintegy csoda folytán) temetik közösségi földbe. Ártatlansága a vallási törvények megszegését illetően csak temetése után derül ki, amikor is a kaid elvetemültsége napvilágra jut.

Számos további novelláskötet jelent meg. Ami az új munkákat az 1950–60-as évek termésétől megkülönbözteti, érdeklődési területükből fakad. Bár e mai regények megfogalmazása nem olyan mesterien kidolgozott, mint Dib műveié, viszont közvetlenül a kor válságaival foglalkoznak, megjelenítve Algéria napi életét. A történetek nem folklór-gyökerűek, nem található bennük a hagyományos értelemben vett „couleur locale”, de a valóság-hű algériai milió ábrázolására törekednek. Nem minden jellemük hősi, és a gazemberek sem külföldiek vagy egy idegen ország népének a fiai. A csirkefogók is algériaiak. Az a közönség, amely e könyvek algériai megjelentetését igényli, valami módon különbözik Fares, Boudjedra, Dib mai olvasótáborától.⁴

E munkákról szólván a kritikusok egyfajta írásbeli „algériaiasság”-ot emlegetnek. Benhedouga regényeihez írt előszavában Mazouni azt állítja, hogy ez az írásbeliség „100%-ig algériai”. Hogy egészen pontosan mit ért ezen, abban nem lehetünk teljesen biztosak. Mindazonáltal tény, hogy ezek a munkák kevésbé kötődnek a nyugati klasszikusokhoz, s nem kapcsolódnak a nyugati ellenregényhez vagy az avantgarde-hoz sem.

Talán nem tévedünk, ha azt mondjuk, vannak olyan írók, akikkel kapcsolatban immár nem kérdés többé, hogy algériaiak, franciák vagy bizonyos fokon mind a kettők. A napi politikai realitások, a kulturális széttagozottság, amelyet a függetlenség, az iparosítás, a városiasodó lét hoz magával – Ez képezi munkásságuk alapját. Franciaországtól való függetlenségüket már kivívták, s nincs szükség arra, hogy úgy írjanak, mintha ez a tevékenységük a forradalom része lenne. Új forradalmak: kulturális és társadalmi átalakulások vannak most napirenden. Ezek szolgálnak alapanyagul.

A SNED és az El Moudjahid közös finanszírozásában jelent meg a közelmúltban egy tudósításkötet, amely a szemtanú hitelességével mutatja be a függetlenségi háborút, írói amatőrök, egy-egy terület vagy népcsoport által megválasztott tudósítók: diákok, vidéki tanítók, irodai alkalmazottak tollából. A könyvben, amelynek a címe: „Récits de Feu”, leírják az algériai családok életét a háborús években, amikor minden házban volt olyan, aki a franciákkal együtt harcolt, és olyan is, aki a

---

⁴ ???

függetlenségért fogott fegyvert. Elbeszéli a bátorságot, a kínzásokat, az árulásokat, az 1954. november 1-én kirobbant konfliktust és az egyre gyorsuló háborús eseményeket. Egyik részük a hősöknek és hősnőknek állít emléket. A nők szerepe nincs sem eltúlozva, sem alábecsülve. A kiadvány érdekessége „csináld magad”-jellegében rejlik. Jelen esetben kevésbé fontos az irodalmi formálás, a hangsúlyt sokkal inkább a sztorira helyezik, arra: ahogyan történt. A SNED és az El Moudjahid célja az volt, hogy az 1954–1962 közötti háborús időszak olyan krónikáját bocsássák közre, amely azon a tényanyagon alapul, amint a résztvevők átéltek.

A francia vagy arab nyelven kiadott regényeknek és novellásköteveknek a legszűkebb az algériai olvasóközönsége. A nép a kelendő „irodalmi” termékek közül legjobban a filmeket, a színdarabokat, a sajtóban megjelenő novellákat és tévéjátékokat ismeri. E művek írói hatnak legközvetlenebbül az algériai népre, annak legszélesebb rétegeire. Az emigráns írók művei is eljuthatnak az algériai olvasókhoz – könyveiket ott találhatjuk a könyvesboltok polcain. (A legtöbb algériai könyvesboltban külön pult vagy polc szolgál az algériai irodalom elhelyezésére.) Ezekben Fares, Boudjedra és Dib számos munkája megtalálható. Eközben egy gyakorlati szempont is befolyásolja a kulturális „forradalmat” Algériában. A helyi hatóságokban él a vágy, hogy egyidőben őrizzék meg a régmúlt értékes népi és kulturális tradícióit (pl. a zenét), és alakítsanak ki új politikai öntudatot. Azok a művészek, akik jelenleg Algériában dolgoznak, úgy tűnik, elfogadják ezt az esztétikai célkitűzést. A nyugati gondolkodásmód „laissez-faire”-individualizmusát pedig dekadensnek tekintik. Az egyéni problémákat azokkal a nemzeti szükségletekkel, reformokkal összefüggésben vizsgálják, amelyeket a mai élet támaszt az új, iparosult Algériában. Az új irodalom éppolyan „feladatokkal túlterhelt”, éppolyan sokat vállalt magára, mint a régi. Művelői még mindig csatáznak a nemzeti öntudatért, miközben a politikai ideológia számottevően befolyásolja az írást. De Algériában a művészet nem pusztán magát a művészetet szolgálja. Az írókat úgy tekintik, mint aki a forradalom része – vagy annak az ellensége.

(1977)

(Fordította: C. Szalai Ágnes)